

Gazawat ұрşы / Gyrlышык

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Gazawat ұршы / Gyrlышык GYRLYŞYK

Duşmanyň yzyndan kowmak üçin kazaklaryň 600 atlysy saýlanyp alyndy. Men olaryň arasynda aýlanyp ýörşüme şazada Ýewgeniý bilen ýüzbe-ýüz boldum. Ol meniň bilen mylaýym salamlaşdy-da, öndäki çaknyşygy synlamagym amatly bolar ýaly öz atylarynyň arasyndan ýer berdi. Yören etmäge buýruk berlen badyna biz atymyzyň başyny çöllüge tarap öwürdik. Biz 10 minut çemesi salymdan gaçgaklary ilki gezek gören depämiziň üstünde hazırlıbolduk. Olar biziň bir mil öñümizden başga bir depeden aşyp barýardylar. Gaçyp barýanlaryň topbagy eýýäm dagap, olaryň arasyna aljyraňnylyk aralaşypdyr. Bar zat buýr-bulaşykdy. Duyelerden, arabalardan agýan ýükler atlaryň aýagyna çolasýardy. Gaçgaklaryň dowla düşen topary duşmanyň elinde galýardy. Goh-galmagal, agydyr tüpeň sesleri asmana galýardy. Men nämeleriň bolýanyna anyk göz ýetirmek üçin atymyň başyny çekdim. Meniň bolsa ýanymda agan ýüküň astynda galan türkmen, aňyrrakda bolsa, ýüzi çapylan kazak serreliп ýatyrdy. Olaryň beýleräginde iki sany aýal çagalaryny bagyrlap, özlerine rehim edilmegini sorap bozlaşýardy. Men olaryň gapdalynadan geçip barşyma: «Aman, aman» diýip, aýallary köşeşdirdim. Olaryň töwereginde döwlen arabalar, halydyr ýorgan-düşek salnan haltalar, ullakan horjundyr ýüp bilen saralan goşlar, okara-çemçelerdir hojalykda ulanylýan her hili zatlar çasyp ýatyrdy. Goltugy çagaly bir topar aýal bolsa, kynlyk bilen öne süýşüp barýardy. Meniň enem bilen ýasytdaş, ýöremäge zordan gurby çatýan dolmuş aýalyňam elinde çaga bardy... Men ilkinji gezek hereketsiz ýatan türkmenleriň sanyndan elheder aldym. Şol ýatanlaryň hemmesi öli bolaýanlygynda, kazaklaryň mergenligine telpek goýaýmalydy. Az salymdan bar zat ap-aýdyň boldy. Men gymydysyz ýatan türkmenleriň biriniň elini ýerden göterip, şol bada hem aşak goýberenini aňşyrdym. Olaryň köpüsü kazaklaryň gözüne çöp atmak üçin ölen kişi bolup ýatyrdylar.

Men birnäçe wagtlap bu sahnany synlanymdan soñ beýlekilerden yza galanymy bilip, olaryň yzyndan ýetmäge howlukdym. Pessejik alaňdan aşanymdan soñ kazaklaryň batgalygy ikä bölýän gury gerşiň üsti bilen süýşüp barýan türkmenleriň yzyndan ok atyp, kowup barýanlaryny gördüm. Men ýaňky synlan ýerime golaý gelenimde 3-4 adamynyň dem-düýtsüz ýatanyny saýgardym.

20-30 sany aýaldyr çaga-çuga bokurdaklaryna çenli suwa çümüp, kölüň içinde ösüp oturan gamyşdyr otlaryň arasynda gizlenmäge biderek synanyşyk edýärdiler. Olaryň käbiri şol ýerden özlerine rehim edilmegink sorap gygyryşýardylar. Kazaklar olara ünsem bermän öňe geçip gidipdiler. Ýöne bir ýigrentgi ýoldaşlaryndan yza galyp, atyň üstünde oturan ýerinden gygyryşýanlary nyşana alyp oturan ekeni. Men onuň ýanyna baryp ýetişmänkän ol mäşäni gysdy. Hernä onuň atan oky sowa geçdi. Ol ikinji gezek atyp ýetişmänkä atymy çapdyryp bardym-da, gamçym bilen ony ýüzkessir urup, ýoldaşlarynyň yzyndan ýetmegi buýurdym. Men suwuň içinde zähresi ýarylan görgüllilere: «Aman» diýip gygyrdym-da, onuň yzyna düşdüm. Birdenem öñ ýanymda dört sany kazagyň bir türkmeniň daşyna egrilişip duranlaryny gördüm. Ony eýyäm atdan agdaryp, ýaragsyzlandyrypdyrlar. Ol dört atlynyň gylyjyndan diñe elliři bilen goranýardy. Ýone şonda-da rehim etmeklerini sorap, olara yüz tutjaga meñzänokdy. Daşyndan seretseň, bu örän aýylgançdy. Kazaklaryň yzly-yzyna inderýän gylyçlary türkmene galtaşanokdy. «Kazaklar ony hijem öldürip bilmezlermikä? Nämé olaryň elliřiniň ysgyny ýokmuka?» diýen sowallar kellämde at çapýardy. Az salymdan (meniň üçin ýyl aşan ýalydy) ýaňky türkmen boýnuna salnan çuň ýara zerarly gapdala – suwuň içine agyp gitdi. Ýene biraz ýöräp, wepat bolan äriniň üstünde abanyp, sessiz aglap oturan aýalyň üstünden bardym. Birdenem gulagyň gapyp barýan gümmürdiden ýaňa tasdan atdan agypdym. Top oklary gaçyp barýanlaryň yzky hatarlarynda ýarylýardy. Onuň sesi, çagalardyr aýallaryň çirkin sesleri, atlaryň kişňemesi, takyrlaryň içinden eýläk-beýläk ýuwüryän goýun-geçileriň, sygyrlaryň sesi bilen garyşyp, töweregide hakyky dowzaha öwrüpdı.

Birnäçe minut geçenden soñ top sesi ýatdy.

Türkmenleriň hersi bir ýana dagap, depäniň aňyrsynda gözden ýitip gitdiler. Şol pursadam goşuny toplanmaga çagyryan deprek sesi ýaňlandy. Yzyma dolanyp gelýärkäm mende kölün içinde galan çagalardyr aýallary görmek islegi döredi. Ýone ol ýerde olaryň birem gözüme ilmedi. Olaryň top sesinden gorkup, suwa gark bolan bolmaklaram mümkindi. Men olary kazaklar öldürendir diýip biljek däl. Sebäbi men ýaş kazak ofisi baron Krudneriň aýallary öldürmäge synanyşan esgerleri jezalandyranyň öz gözüm bilen gördüm. Deprekler henizem toplanmaga çagyryardy, ýaralylar gözlenip, wraç olara tizden-tiz kömek berýärdi.

13-14 ýaşly oglanyň kellesi gylyç bilen agyr ýaralanypdyr. Onuň ýanynda gaýgyly, wagşy, teşne gözleri bilen wraçyň oglunuň ýarasyny daňysyna seredip duran ejesi bardy. Sada pikirli aýal öz oglunu öldürjek bolan adamlaryň indem ony bejerjekdiklerine gaty bir ynanyp baranokdy. Wraç oglanyň ýarasynh usullyk bilen daňyp, ejesine oglunuň ölmektedigini aýdan mahaly ol aýal gözlerinden minnetdarlyk ýasyny döküp, wraçyň elinden ogşady.

Atlara az salym dynç berleninden soñ, kazaklaryň birnäçesini olja alnan 2 müňe golaý goýundyr geçileri, sygyrlary sürmäge ýollap, berkitmä tarap ýola düsdük.. Men gyarak-bujaksyz çolüň ortasynda galan adamlara garaba-garaba barýardym. Meniň gözüm gyzydyr ýaralanan ogluna jansyz nazaryny dikip oturan aýala gözüm düşdi. Onuň töwerekinde ýoga çykarylan ähli baýlygy çasyp ýatyrdy. Onuň ölen äriniň meýdiniň hem şu töwerekde serlip ýatan bolmagy ahmal. Uzakda bolsa, onuň ýeňlen halkynyň adamlary gözden ýitip barýardy. Ol aýal ýeňlişiň we gaýygussanyň çole salan nagşy ýaly bolup, garalyp otyrdy.. Taryhy makalalar